22 маусым - қазақ әдебиетінің көрнекті өкілі, классик жазушы Софы Сматаевтың туған күні. Осы мерейлі күн қарсаңында Софы Қалыбекұлының деніне саулық жане шығармашылық табыс тілей отырып, жазушының Шыңғыс Айтматовқа арнаған «Қызығу мен қызғану» және «Ғафу хақындағы екі өлең» атты қос бірдей өлеңдер топтамасын оқырман назарына ұсынып отырмыз.

РЕДАКЦИЯДАН

Софы СМАТАЕВ

Қызығу мен қызғану

(Шыңғыс Айтматовқа)

Онда бұдан жұлдыздар да ірі еді.
Тахауи да,
Қалтай аға тірі еді.
Бәрі есімде...
Ағалардың алдында.
Дірілдейтін жас перілер жүрегі.

Қасиеті Жұмыр Жерге сыймаған
Жазушы еді-ау -
Сол кезде ең сыйлы адам.
...Алматыда өтіп жатты форумы
Азия мен Африкадан жинаған.

Қаламгердің қара,
Ағы,
Сарысы.
Беделдісі,
Жасы менен кәрісі
Қазақ жерін жаулап алды тура он күн
Адамзаттың ары,
Ойы, Намысы!

Көлік жағын мен басқарам:
«Кел де мін!»
Зыр жүгірдім
Келмесін деп елге мін.
Штабымнан жиі Одаққа келгенмін
Әуесқоймын.
Мен де өзгедей пендемін.

Араласқан
О, Құдайым, мың кісі!
Ағылшыны,
Орыс,
Неміс,
Үндісі.
Аң-таң қалып кең фойеде тұр едім,
Жетіп келді Төреғұлдың Шыңғысы.

- Сматаев! - деді түсі жылына.
Тіл күрмелер кездескенде ұлыға.
Есім шығып,
Қарай бердім жалтақтап,
Қасымдағы Нұрғалидың ұлына.

Керемет қой сайрап кетсе тіл-дана.
- Иә, Шықа!
Сматаев - бұл бала! -
Деді Рекең.
Апыл-құпыл қол созды,
Қол жетпейтін мынау биік тұлғаға.

Табынуға қолдар қандай оңтайлы,
Шықаң - мығым.
Сәл артына шалқайды.
- Әй, қазақтар! -
Көз қиығы шарпыды
Әбдіжәміл,
Тахауи
hәм Қалтайды.

- Бұл қазақтар неге қалып айтады?» -
Ыңыранды.

Басын әнтек шайқады.
Үш қазақтың үш қимылы білінді -
Бүгілуі,
Шалқақтауы,
Қайқаңы.

- Жүргін! - деді.
Иығымнан ұстады.
Сәл сезілді саусақтардың қысқаны.
Әлі есімде...
Жүрек-бүркіт саңқ етіп,
Тар кеудемнен көк аспанға ұшқаны.

Қара көздер,
Шегір көздер,
Көк көздер.
Күншіл көздер,
Жебір көздер,
Көп көздер
Ту сыртымнан қадап жатты оқтарын
Аямастан нысанаға дөп көздеп.

Асып-тасып,
Мың ысыдым,
Мың қыздым.
Туғандай бір қарсы алдымнан жұлдыз,
Күн.
«Менен артық бар ма Әлемде қаламгер
Ертіп кетсе Айтматовы қырғыздың!»

Қос қолтықтан қанат өсіп,
Күш бітті.
Жамай салдым теріскейге түстікті.
Қақпа алдында соңымыздан ере алмай,
Қала берді томсырайып үш мықты.

Сквергe ендік.
Келдік,
Жайғастық.
Әңгімеміз жарасты да,
Ойды аштық.
Оны көріп есі шыға қуанып,
Мені көріп ежірейді кей бастық.

Атамекен - киесі ғой ұл-қыздың.
(«Елім-айлап»елдің көңілін бұрғыздым).
«Елім-айды» біраз мақтап,
Сұрады ол:
- «Қырық балтасын» қайдан таптың
қырғыздың?

Гимні ғой сол бір жоқтау халқымның,
Көктен,
Жерден іздеп соны шарқ ұрдым.
Сен еліңді «Елім-айлап» жырласаң,
Болады ғой қасиеттісі әркімнің.

Айтшы маған «Қырық балтаның»
дерегін.
Мені ақтарып,
Біліп алды керегін.
Содан кейін маңғаз ғана қозғалды,
Қоқиқаздай жұтып алған қорегін.

Жалт бұрылды:
- Мен оларды сынағам.
Сен туралы әлгі үшеуден сұрағам.
Шын мықтыны қызғанатын көп қой, көп.
Қызғаныштан мол болады-ау сыбағаң.

Бек ұнатып «Ұлтым!» деген сөзіңді,
«Тауып бер!» деп іздегенмін өзіңді.
«Іссапарға кеткен» деген Тахауи
Қалып айтқан бадырайтып көзімді.

Әбдіжәміл: «Естімеген... білмеген».
Қалтай көкең көзіне елеп, ілмеген.
Ал Тахауи біраз сені мақтап ап,
«Ақсап жатыр сол балада тіл» деген.

Сезгем сені білетінін солардың...
Таптым, інім, сенен енді чоң Арғын.
Әй, бәрібір, қалып айтса достарым,
Кеуіліме сұп-суық боп қонар мұң. -

Сәл күрсінді ішін тарта солықтап,
Алақаны иығыма қонып қап.

Мен марқайдым төбем көкке тигендей
Шынымен-ақ «чоң Арғыны» болып қап.

- Қайран қазақ, күншілдігің ғаламат!
Қаның ойнар бақастық боп аралап.
Бабаларың өр рухы кешегі -
Болмап па еді кісілікке аманат.

Қалай, қайтіп қалғансыңдар адасып?
Бір біріңді мақтамайсың жақ ашып...
Озса біреу...

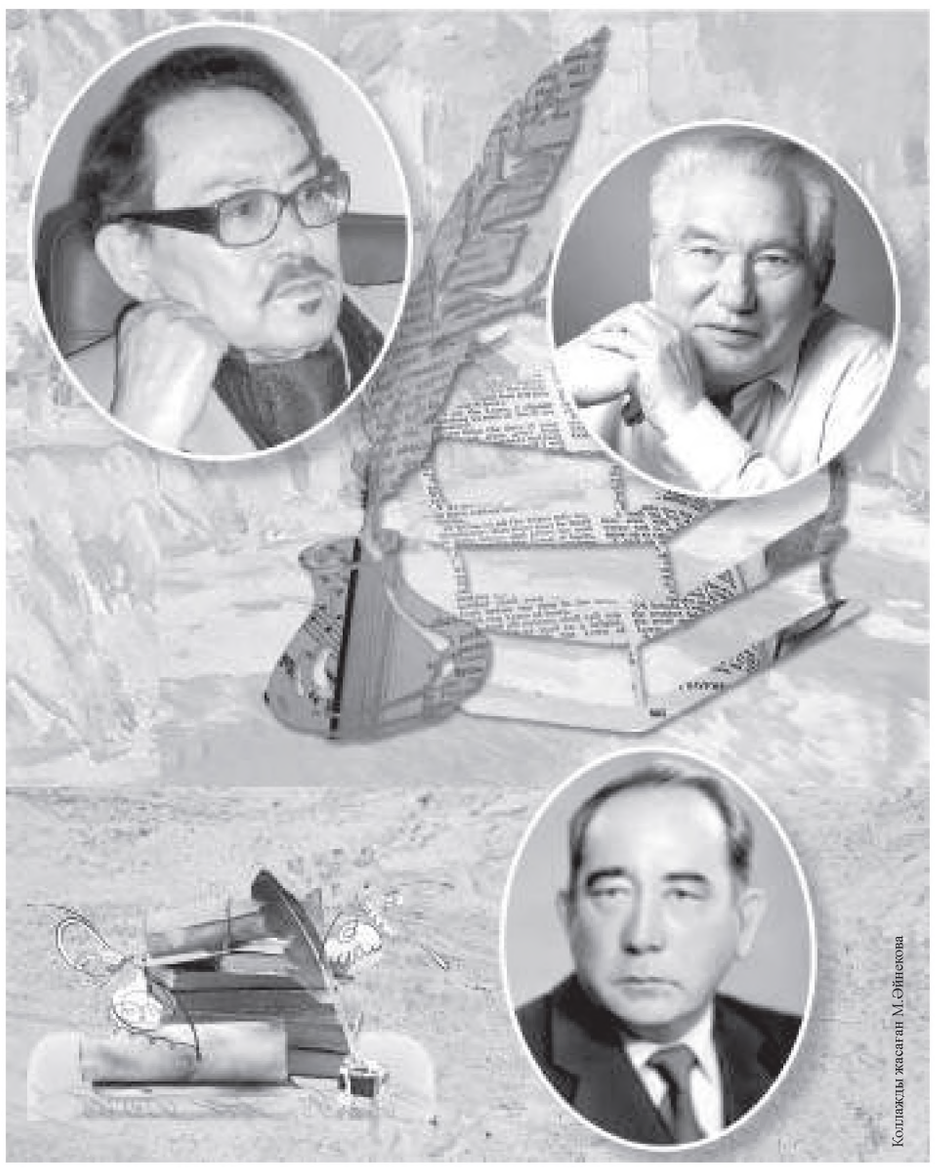
Колажды жасаған М.Әйнекова

Талайсыңдар әлгіні
Кететіндей өзгелерден бағы асып.

Әй, қиын-ау тірліктерің ендігі,
Тарылған соң ер жүректің кеңдігі.
Әріптесін көре алмауы қызғанып -
Қаламгердің қасиетсіз ең міні.

Әу, інішек,
Болар ауыр тағдырың,
Басар талай кеудеңді шер,
Жанды ірің.
Мойыма тек.
«Елім-айлап» ұмтылып,
Бұр халқыңа шапағатты таң нұрын.

Құшағына қысып алды қаусырып.
Мен қызындым.
Тарта берді тау сұлық.
Айта алмастан алғысымды...
Шұлғыдым,
Ыстық демім шыға бере таусылып...

- «Елім-айды» жазған сендей көкенің,
Қиын болар аттап кетсем мекенін.
Қой соям деп әуре болма,
Қазағым!
Шай ғана ішем. Қажеті жоқ шекенің. -

Иықтасып қайта Одаққа оралдық,
Адалдыққа жолатпастай арамдық.
Мен дедектеп,
Қарыз сұрап жүгірдім.
Жарасар ма мәрт қазаққа сараңдық.

Қонақ сыйлап,
Салт сақтаған текті елім.
Ой сауған мен
Қой соймасам неткенім.
Құр шайменен чоң Шыңғысты жіберсем,
Бабалардың тоздырам ғой жеткенін.

Қой соямын,
Бас тартамын алдына!
Таңдады ғой балап мені жалдыға.
Бермеді ме уәлі ауыз
Бағамды
Жарқ еткізіп «чоң Арғын!» деп қалды да.

... Кедейлік-ай!
Түбін тескен қалтаның,
Көбейтетін сығыр көздің жалтағын.
Сынап, сыбап сын сағатта оп-оңай
Қара шаштың ағартатын әр талын.

Кедейлікке жігітпін ғой,
Көнем бе.
Қан ойнайды нақ қазақтық денемде.
Қарыз алып тай соям да,
Той жасап,
Мәрт Алашты танытамын мен Ерге!..

...Үлкендерге жайып қолды «Ағалап!»
Құрдастарды санап шықтым жағалап.
Бір-ақ сәтте көлден шел боп қаңсыды,
Құнсыздықпен өз құндарын бағалап.

Өң берсін бе мені онымен көргендер -
Тазалықты жылы жауып көмгендер.
Қарыз емес,
Қарғыс қана бергендер.
Жазушымын десе,
Ешқашан сенбеңдер!
Қосылғанын көре алмаса Ер мен де
Жазылмас-ау жүректегі зар мен шер!

Ғафу хақындағы екі өлең

1. Ғафудың монологы

«Таланты тым ірі екен,
Туатын сөзі егіздеп», -
Деп кепті әлгі Нұрекең,
Мені емес,
Мына сені іздеп.

«Алаштың осы ұл - деген-ді ол, -
Ендігі шығар қырқасы».
Қазақтан туған кемеңгер,
Оңдасын шалдың Нұртасы.

Мәскеуден сонау сені іздеп
Келмейді текке ұлы адам.
Көктегі Тәңірім негіздеп,
Жаралған мол боп сыбағаң.

Бітпесін талас,
Күресің.
Ешқашан баспа қайтемге.
Мен емес,
Сен ғой кіресің,
Әшімов аға Байкенге.

Шарладың әлден мың тұсты,
Жасын боп мұңды жайша ойып.
Етесің мейман Шыңғысты
Қой емес, семіз тай сойып.

Ашыла берсін қас-қабақ.
Сен үшін, інім, қуанам.
Жүрші енді.
Мықтап ташлап ап,
Иіскейік бір-бір жуадан!

Ұрайық жұмыс енесін.
Сөзді қой, таста!
Жуасың!
Кептірме ағаң өңешін,
Бөшкенің құймай сырасын.

Тесік пе қалтаң?
Қиналма!
Дарынды қарын бүктеген.
Жеңілер ақын финалда,
Жазғанмен кейде мықты өлең.

Тағдырға күйіп-піс мейлі.
Жазылған біздің маңдайға.
Қалтаға ақша түспейді,
Қонғанмен бұлбұл таңдайға.

Қарнымыз кейде ашқанмен,
Көңіліміз біздің бай, інім!
Жүреміз ұшып аспанмен,
Мықтының мінбей қайығын.

Мықтыны күндеп қайтеміз
Солардан біздің бақ артық!
Жанымыз жайсаң.
Бай-теңіз
Қараны жүрген ағартып!

Заңғарға сөзбен қалықтар,
Жауласақ елдің жүрегін.
Ұмытпас ертең халық бар
Тықса да көрге
Мың өлім.

Ойпырым-ай, мүлде қызынып,
Кеттім бе соғып пәлсафа.
Келіндей ғана сызылып,
Күлесің маған сен, Софы, ә!..

Ықыласы ауған өзіңе,
Басқа ағадан мен кем бе ем.
Он сом бар!
Осы кезіме
Жасырған Бәдеш жеңгеңнен.

Мә, ұста!
Деме қиналам.
Мен - бүгін сенің қонағың!
Ағаны іні сыйлаған
Ұмытпа заңын даланың.

Несіне тізгін іркейік,
Ішейік бүгін өкіртіп.
Айға да құрық сілтейік,
Аспанға Жерді секіртіп!..

Бұлданба, бала!
Бұлданба.
Тапқандай көктің тірегін.
Бастығың айтып тұрғанда,
Тыңдамайтындай кім едің!..

2 . Ғафудың ашуы мен басуы

Шығысынан сібірледі таңсәрі.
Таңсәрінің тәтті ұйқы ғой - аңсары.
Баж-баж еткен телефонмен бұзылды
Таңсәріде уылжыған таң сәні.

Жұмағымда тербетіп ед бір ағын,
Дір еттім де,
жұмағымнан құладым.
Баж-баж еткен трубкаға тығылып,
Едірейіп шыға келді құлағым.

Араласып жер мен көктің бар үні,
Сағым қуды сардаланың сарыны!
Сөйлеп кетті:
- Неге ұйықтап жатырсың,
Жарылғанда ақ түйенің қарыны?

Білігің жоқ хал-жағдайды сұраған,
Мемлекеттік сыйлық алды бұл ағаң!
Есектерге есем кетіп жүруші ем,
Қайтты бүгін еселеніп сыбағам».

Тағы оянды тарғыл үндер тырналап,
Шыны үстінде сызғышқа ұқсап,
сырғанап!
Екі құлақ екі антенна
Қалқайып,
Дыбыстардың дүбіріне тұр қарап.

Тіл шешілді:
- «Жылқы керек союға!
Арақ!
Шарап!
Ішуге де, қоюға!
Бол, бол, ойбай!
Жата бермей, тез жет! Тез!
Машинаңды безілдет те!
Сойылда!»

«Кім екен бұл!»
Ой, сен өзің!
Ғафумын!
Доғар дереу бар нормасын жатудың!»
Әй, қинады-ау!..
Аға көңілін таппасам,
Батып қалар төбедегі тату күн.

- «Құттықтаймын!
Бәрі сіздің пейіліңіз!..
Правасыз - нарушитель дейді біз...
Правам жоқ, кілтін берем.
«ВАЗ-ымды»
Басы бүтін алсаңыз да, мейліңіз».

- «Не дейсің, ей! Шіміркпестен
шырайың,
Құдай қылған сені ме еді Құдайым!
Мына менің!..
Сен тілімді қайтарсаң,
Сол «ВАЗ-ыңның» дөңгелегін
ұрайын!»

Кетті дейсің тулап, мөңкіп,
шалқайып.
Жетті маған жеті жерлеу, алты айып.
Қос құлағым қос тоқым боп жалбырап,
Қос есек боп шыға берді қалқайып.

* * *

Кіріп-шықтым өзгелермен.
Көрмеді.
Қолымды алды.
Өңін бірақ бермеді.
Төрт тараптан іздеушілер көбейіп,
Жүріп тұрған Ғафекеңнің пәрмені.
Жылжып күндер,
арада бір ай өтті.
Бозғыл таңды боз қыраулы сай өпті.
Таңсәрі еді.
Аңсары еді - тәтті ұйқы,
Ағызатын ауыздардан мәйекті.

Жүн жүйкеңді жұқартқанда төзім көп,
Қайран ұйқы - жұмақ болып сезілмек.
Сол жұмақтан жұлып алып тағы да,
Қоя берді сұр телефон безілдеп.

Дүниенің дүбірінің барлығын,
Дауыстардың тарландарын,
тарғылын,
Бір тірілтіп,
бір жоғалтып трубка
Кенет бірден сөйлеп кетті қарлығып:

- Әй, сен өзің!.. Білемісің өзіңді?
Тоқта деймін!
Бөлме менің сөзімді.
Түні бойы кітабыңды оқыдым,
Бір ілгем жоқ кірпігімді,
көзімді!

Тіфә, тіфә! Тілім тасқа!
Данасың!
Сен... сен әлі-ақ Жер мен Көкті аласың.
Бол, бол енді!
Тез жет маған!
ішеміз!
Мен - ағаңмын!
Сен- інімсің.
Баласың!»

Әр сөзінен таң сәулесі енеді.
Дүние неткен ыстық еді,
кең еді!
Сылап-сипап қайран Ғафаң жанымды,
Жұмағыма қайта оралтып,
бөледі.